

ДО
ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА НАУЧНОТО ЖУРИ,
ОПРЕДЕЛЕНО СЪС ЗАПОВЕД
№ 1650 от 03. 06. 2015 г.
НА РЕКТОРА НА ЮЗУ „Н. РИЛСКИ“
ГР. БЛАГОЕВГРАД

Р Е Ц Е Н З И Я

върху дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховки“, професионално направление 3.8. “Икономика“, област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки”

**Тема на дисертационния труд: „ИНВЕСТИЦИОННО КРЕДИТИРАНЕ
В ТУРИЗМА“**

Автор: Мария Костадинова Калинова, редовен докторант към катедра „Финанси и отчетност“ при Стопанския факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски – гр. Благоевград

Рецензент: проф. д-р МАРИН НАЙДЕНОВ НЕШКОВ, кат. “ИОТ”, в Икономически университет – Варна, област на висшето образование 3. “Социални, стопански и правни науки“, ПН 3.9. “Туризъм“, научна специалност „Икономика и управление (туризъм)“, член на НЖ съгласно заповед № 1650 от 03. 06. 2015 г. на Ректора на ЮЗУ

1. Кратко представяне на кандидата

Авторът на дисертационния труд Мария Костадинова Калинова е редовен докторант към кат. „Финанси и отчетност“ към Стопанския факултет към ЮЗУ „Н. Рилски“ - Благоевград, зачислена със заповед № 1647/09.07.2012 г. на Ректора на ЮЗУ за периода 06.07.2012 – 05.07.2015 г., с научен ръководител проф. д-р Ганчо Ганчев от същата катедра и консултант доц. д-р Преслав Димитров от кат. „Туризъм“. Тя е родена на 05.03.1981 г. Средно образование завършва в Езикова гимназия „Людмил Стоянов” Благоевград с профил немски език, а висше (ОКС „бакалавър“) съответно в УНСС

София, спец. „Икономическа информатика” и в ЮЗУ „Неофит Рилски” Благоевград спец. „Финанси” през п-да 1999 – 2004 г. Магистърската си степен получава в УНСС София по спец. „Финанси” в п-да 2005-2006 г.

2. Оценка на документацията по процедурата

Докторант Мария Калинова е представила необходимия комплект документи и материали в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане, Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Н. Рилски” и Критериите и показателите за придобиване на образователната и научната степен „доктор“, приети от АС на висшето училище на 17 юли 2012 г. Този комплект включва: дисертационен труд на хартиен и електронен носител; автореферат на дисертационния труд; европейски формат на автобиография; заповед за определяне състава на научното жури и заповед за зачисляване в докторантура.

Докторантката е приложила оригинали и копия на научните си публикации по темата на дисертационния труд, както и протокол за внедряване на нейни приложни разработки в Парк-хотел „Пирин”, гр. Сандански. Това са *две статии и един доклад* от научна конференция. Статиите са публикувани в реферираните списания „Tourism & Management Studies” (Том 11, бр. 1/2015) и в „International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences“ (Турция и Канада, 2015 г. под печат). Докладът е издаден в сборник „Европа на две скорости”, изд. „Неофит Рилски” ЮЗУ, 2012. Публикациите съдържат основни съдържателни части и акценти от дисертационния труд.

Научната продукция по дисертацията по наша преценка е достатъчна и представя добре резултатите от изследванията сред българската и международната научна общност. *Авторефератът* отговаря на изискванията за обем, структура и съдържание, отразява обективно структурата и съдържанието на дисертацията, както и основните резултати и научни приноси, които се съдържат в нея.

Дисертационният труд на д-т Мария Калинова е обсъден на заседание на кат. „Финанси и отчетност” към Стопанския факултет при ЮЗУ на 01.06.2015 г., на основа на предложение от което е прието решение на Стопанския Факултет (протокол № 36/01.06.2015 г.) за откриване на процедура за публична защита, в съответствие със законовите и поднормативните актове. На основата на представените факти считаме, че процедурните изисквания по защитата на дисертацията, са напълно спазени.

3. Обща оценка на дисертационния труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд е посветен на проблеми, чиято **актуалност и значимост** непрекъснато нарастват. Той представя сполучлив и оригинален опит за изследване на проблемите на инвестиционното кредитиране в туризма и свързаното с него управление на риска. Особено внимание в него се отделя на тези проблеми в туристическото предприятие. В този смисъл оценяваме положително **избора на обекта и предмета на изследване** в него, а изследователските му резултати – като изключително полезни за подпомагане на стопанска практика у нас в усилията ѝ за повишаване ефективността на туристическата стопанска дейност чрез оптимално използване на инструментите на инвестиционното кредитиране.

По отношение на **структурата и съдържанието** на дисертационния труд ще отбележим, че той е разработен в общ обем от 238 стандартни страници компютърно набран текст, който включва: увод, четири глави, заключение, използвана литература и приложения. Основният текст е 216 стр., литературните и информационните източници (в обем от 14 стр.) са общо 186, от които 93 на кирилица, 93 на латиница и 3 са от интернет. Приложенията са 2 (8 стр.) и представят модел на използваната анкетна карта и програма за оценка на риска в парк-хотел „Пирин”. Илюстративният и доказателственият материал в основния текст включва 20 таблици и 39 фигури. Подборът и боравенето с библиографския апарат съдействат за запознаване на докторантката с научните достижения в изследваната област. Цитиранията са коректни и покриват установените стандарти. Считаме, че посочените съдържателни и структурни параметри на рецензирания дисертационен труд съответстват на основните изисквания за структурна балансираност, композиционна цялост, правилна методологическа и логическа постройка и широка информационна база, на която се градят изследователската теза и определят аргументите за нейното доказване.

Реализирането на поставената в дисертацията цел се основава на надлежно събрана, обработена, систематизирана и анализирана научна и емпирична информация по изследваната проблематика. От използваните източници са извлечени постановки, които са правилно подбрани и проучени. Като резултат от изследването е представена система за управление на риска в туристическото предприятие, която да съдейства за неговото избягване и минимизиране в процеса на инвестиционното кредитиране.

Определено считаме, че изложените обстоятелства са в основата на последователното и успешно **реализиране на целта и конкретните изследователски задачи**, както и за **доказване на тезата**, определена в увода на дисертационния труд.

Методиката на изследване в дисертационния труд по наше мнение е подходяща и съобразена с неговата основна научна цел и конкретни изследователски задачи. В хода на проучванията докторантката е комбинирала добре абстрактни и практикоприложни методи. Особено полезно оценяваме приложението на методите за измерване и оценка на риска, както и на он-лайн анкетирането. Докторантката творчески прилага в изследването си процесния, аналитичния и системния подход, чрез които достига до обективни, добре мотивирани изводи и успешно се справя с практическите аспекти на изследваната проблематика.

4. Оценка на формата и съдържанието на дисертационен труд

В *увода на дисертацията*, в правилна по наша преценка последователност, е: направена обосновка на актуалността на изследваната проблематика; определени са изследователската теза, обектът и предметът на изследването; дефинирани са целта и конкретните изследователски задачи на дисертационния труд; представени са методите и методологията на изследването и са посочени по-съществените ограничения и трудности, с които авторката се е сблъскала при осъществяването на изследователския процес. Тази част от дисертацията оценяваме положително, тъй като в сравнително синтезиран, конкретен и логически издържан вид представя намеренията и аргументите на автора във връзка с избора на проблемите, начина на изследване и формирането на идеите и предложенията за тяхното решаване.

В *първа глава* обект на внимание са теоретичните въпроси на инвестиционното кредитиране, свързани по-конкретно с: контекстуалната рамка и преглед на позначимите изследвания за инвестиционното кредитиране в туризма; ролята на банките в инвестиционния процес в туризма и на инвестиционното кредитиране за подпомагане на неговата регионална и национална конкурентоспособност. Оценката ни за тази част е, че в нея са добре подбрани и критично анализирани постиженията от съвременната наука за инвестиционното кредитиране в туризма, които обслужват реализацията на изследователската цел. Те са и основата за разработване на методологията на проучването в следващите глави на дисертацията.

Глава втора е посветена на особеностите на инвестиционните процеси в туристическите фирми. Акцентите в нейното съдържание са поставени върху структура и риск при капиталовите инвестиции в туризма, планирането и реализацията на инвестиционния процес в туризма, особености на инвестиционния риск в туристическите компании и теориите за управление на риска за банките при инвестиционното

кредитиране на туристическите фирми. Положителна оценка в третия параграф на тази част заслужава класификацията на видовете рискове в туризма и хотелиерството в зависимост от тяхното проявление.

Обект на внимание в *трета глава* са основните методологически въпроси, свързани с управлението на риска при инвестиционното кредитиране в туризма. Разгледани са възможностите на системния подход в управлението на инвестиционния риск в сектора. Разработени са критерии и показатели за анализ и оценка при управлението на инвестиционния риск в туристическите компании, подразделени в две големи групи - директни и индиректни. Представени са методите за идентификация на риска в двете им разновидности евристични и за физическа идентификация. Специално внимание е отделено и на инструментите за управление на кредитния риск. От прегледа на тази част от дисертационния труд се остава с впечатлението за претрупаност и повторение. То би могло да се избегне чрез по-добра систематика и изчистване на текста от излишни детайли.

Глава четвърта, по наше мнение, може да се определи и характеризира като практико-приложната част на дисертацията. В нея е представено туристическото предприятие Парк-хотел „Пирин”, в което е апробиран системният подход в управлението на риска. Разгледани са основните рискове и вероятността за проявление на отделните им видове. Извършена е комплексна оценка за нивото на риска в хотела. Разработена е система за неговото управление в хотела, апробирана при конкретни рискови ситуации. Формулирани са препоръки за минимизирането му чрез комплексно използване на различни, представени в предходните части на дисертацията методи.

6. Оценка на резултатите и приносите на дисертационния труд

Анализът на научните и научноприложните резултати от изследването, съдържащи се в дисертационния труд, ни дава основание да определим, разграничим и оценим неговите *приноси* в следните основни направления:

а) научни приноси:

- извършен е задълбочен критичен преглед, обобщение и оценка на теоретичните концепции и постижения в специализираната литература по финанси и туризъм, свързани с управлението на риска при инвестиционното кредитиране в туристическото предприятие;

- адаптирани, допълнени и надградени са методите за оценка на риска в туристическото предприятие посредством цифрови рискови коефициенти, като е добавен и изцяло нов пространствен компонент на риска;

- разработена е система за управление на риска при инвестиционното кредитиране в туризма на равнище туристическо предприятие, като съвкупност от йерархично структурирани и взаимодействани елементи, насочена към минимизиране и предотвратяване на риска.

б) Научно-приложни приноси:

- комплексен анализ и оценка на риска в туристическото предприятие, преди и след прилагането на разработения системен подход за управление на риска;

- разработени и предложени конкретни насоки за подобряване управлението на риска в туристическото предприятие в процеса на инвестиционното кредитиране (действащ четири звезден хотел) и повишаване на ефективността от цялостното му управление и функциониране.

Научната информация за подготовка и разработване на дисертационния труд в преобладаващата си част е извлечена от авторитетни, официално признати (реферирани) източници и е използвана коректно. Намесата на докторантката е съобразена с изискванията на използваните изследователски методи. Считаме, че това гарантира автентичност на изходните данни и достоверност на твърденията, оценките и изводите, на които се основават научните резултати. Нашето впечатление е, че основната част от тях ***са лично дело и заслуга на докторантката.***

Представените приноси, въпреки впечатлението за превес на тези от първата група, определяме като балансирани в теоретичен и практико-приложен аспект. Дълбоко е убеждението ни, че те ще бъдат оценени от мениджърите и политическите субекти в туризма като полезни и необходими за по-нататъшното ефективно развитие на туризма у нас чрез инструментите на инвестиционното кредитиране.

7. Критични бележки и препоръки

Рецензираният дисертационен труд представя едно сериозно изследване върху проблематика, която у нас е сравнително нова и недостатъчно проучена. По тази причина, както обикновено в подобни случаи, той съдържа пропуски и непълноти. В тази връзка, могат да бъдат направени бележки и препоръки към неговия автор с единствена цел – подобряване на общото му представяне. Определено считаме, че те не

намаляват научната му стойност и приносите от изследването. По-конкретно ще отбележим, че:

- дисертационният труд би спечелил, ако в неговото съдържание и особено в структурата му, по-ясно бяха разграничени неговите методологически части – теоретична, аналитична и конструктивна;

- текстът на предоставеният ми автореферат се нуждае от прецизна обща редакция; в сегашния си вид в него се срещат неточности, пропуснати текстове и неизгладени формулировки; от по-добро представяне в него се нуждаят тезата, предметът и обектът на изследването;

- при наличието на богат изследователски материал съществуват според нас и повече възможности за публикуване на резултатите от изследването, включително под формата на по-сериозни трудове - научни студии и монографии.

- налице е и по-голям потенциал за апробиране на научните резултати в практиката и по отношение не само на хотелиерските, но и на други туристически предприятия; в тази насока е и основната ни препоръка към Мария Калинова – да продължи и задълбочи изследванията си в избраната област в по-широк обхват и да потърси възможности за по-обхватна апробация на резултатите от тях.

8. Въпроси за дискусия по дисертационния труд

Актуалният и оригинален характер на дисертационния труд естествено поражда въпроси, които биха могли да бъдат обект на дискусия по време на неговата защита. В случая ще се ограничим до три по-съществени от тях:

- в науката и практиката на туристическата стопанска дейност сезонността се определя като един от факторите с комплексно негативно въздействие; в тази връзка интерес представлява въпросът по какъв начин тя се отразява върху инвестиционното кредитиране в туристическото предприятие;

- в дисертационния труд апробацията на резултатите от изследването е осъществена в конкретно хотелиерско предприятие; възможно ли е безусловно пренасяне на тези резултати и в други видове туристически предприятия (туроператори, туристически агенти, туристически транспортни предприятия, СПА-центрове и др.);

- през последните години особено осезаемо се проявява влиянието на различни по вид кризисни явления в туризма (терористични актове, природни катаклизми, рецесии

и др.): има ли според автора на дисертационния труд съществени разлики в методиката за анализ и оценка на риска при подобни явления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният за рецензиране дисертационен труд на тема: „Инвестиционно кредитиране в туризма”, с автор Мария Калинова, *съдържа необходимите научни и научно-приложни резултати с оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му, Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Н. Рилски” и Критериите и показателите за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ на висшето училище. В него докторантката показва задълбочени теоретични знания и професионални умения по научното направление 3.8. „Икономика“ и **демонстрира** качества и умения за *самостоятелно научно изследване*.

Изложените аргументи ми дават основание, в качеството си на рецензент, убедено да оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО** обсъждания дисертационен труд. Позволявам си да предложа и на останалите членове на почитаемото научно жури да гласуват **„ЗА”** *присъждането на образователната и научна степен „доктор“* на Мария Костадинова Калинова в ПН 3.8. „Икономика“, научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховки“.

18.06.2015 г.

гр. Варна

Рецензент:
(проф. д-р Марин Н. Нешков)